

**ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
У ДРАМАТИЧНИХ ПОЕМАХ ЮРІЯ ЛИПИ
«ПОЄДИНОК», «БЕНКЕТ»**

В. П. Атаманчук

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60;
e-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com*

У статті окреслюється поняття особистісної трансформації та досліджуються особливості його художнього втілення у драматичних творах Юрія Липи; визначаються жанрові ознаки творів; простежується взаємозумовленість змістових та формотворчих складників; аналізуються форми художньої умовності, використані автором. Увага приділяється визначенню онтологічних складників художньо-естетичних конструкцій у творах «Поєдинок», «Бенкет». Досліджуються форми художньої репрезентації поняття внутрішніх перетворень, обумовлених сутнісними змінами; визначаються ідеї, які структурують зміст і форму творів Ю. Липи. Окреслюються ключові поняття, які формують художню цілісність: поняття світоглядних зрушень в усвідомленні важливих аспектів буття («Поєдинок»), поняття ілюзорності («Бенкет»).

***Ключові слова:** Юрій Липа, драматична поема, художня умовність, особистісна трансформація, герой, жанр, конфлікт, символ, образ.*

Вступ. Драматична творчість Юрія Липи представлена драматичними поемами, у яких увиразнюються проблеми особистісних перетворень, зумовлених істотними світоглядними змінами. Цей факт обумовлює посилення уваги до особистісної складової у розгортанні конфлікту, який визначає своєрідність осмислення предмета художнього зображення. Юрій Липа посилює філософське звучання творів за допомогою підкреслення поліфонічності художніх образів.

Формулювання проблеми. Творчість Юрія Липи ставала об'єктом наукових зацікавлень багатьох дослідників, серед яких варто відзначити праці Є. Маланюка [5], С. Хороба [8; 9; 10], М. Зубрицької [3], Т. Салиги [7], І. Жифарської [2], Т. Мейзерської [6], О. Багана [1], О. Янчука [11] та ін. Науковці приділяють увагу вивченню жанровостильової своєрідності творів Юрія Липи, особливостей наукової і творчої рецепції його художніх здобутків, ідейно-художнього змісту, проблематики творів.

Дослідження спрямоване на окреслення жанрових ознак творів Юрія Липи «Поєдинок», «Бенкет»; з'ясування художніх принципів, які визначають звернення автора до жанру драматичної поеми; визначення художньої своєрідності трансформаційних процесів у свідомості дійових осіб, обумовлених внутрішніми пошуками.

Виклад основного матеріалу. Драматична поема «Поєдинок» розкриває грані взаємодії і протистояння на шляху до усвідомлення глибинних принципів буття та основоположних рушійних мотивів й сутності індивідуального існування. У творі процес поєдинку визначає протилежні позиції, що простежуються на різних рівнях: спочатку протиставляється колишня звитяга Венеції її карнавальній сучасності, що створює контекст формування єдиного комунікативного поля дійових осіб, які віддзеркалюють ці тенденції на особистісному рівні і, відповідно, вступають у протистояння.

Лоренцо представляє маскарадну дійсність, коли всі цінності паплюжаться, поверховість та задоволення егоїстичних потреб зводиться в культ. Ізабелла демонструє сильну позицію в утвердженні усіх можливих чеснот, особистісних та національних. Її невдоволення сучасністю визначає певну альтернативу, що являє собою протиставлення реальності, яку сформувала колективна свідомість. Вона є носієм тих цінностей, які у минулому визначали велич, а у теперішньому самозабутті нагадують про славетне минуле, яке може бути спроектоване у сучасність. На особистісному рівні вона призводить до кардинальних змін у свідомості Лоренцо. Якщо Лоренцо масштабно себе виявляв у поверхових розвагах, то вражений цілеспрямованістю й внутрішньою силою Ізабелли, він свої лідерські таланти спрямовує на особистісне й національне подвижництво.

Окрім конкретного поєдинку, у якому змагаються Лоренцо та Ізабелла, автор також зображає масштабне світоглядне протистояння, що завершується примиренням на рівні особистостей цих героїв, але у соціальному аспекті повністю не знімається. Кожен з них захищає власну картину світу, але поступово проникає у внутрішній світ свого опонента, який своєрідно віддзеркалює істотні риси іншого. У фіналі твору вони навіть називають один одного єдиними. Лоренцо спочатку дотримується споживацької ідеології, яка стала загальноприйнятною у Венеції: “ – Змінився світ і ляльки світа також: / Пірнаймо в світ пісень і карнавалу, / Ловім пригоди і вловляємось ними...” [4, с. 194]. Ізабелла, перебуваючи у середовищі блазнів, потребує значущих дій та смислу, який би наповнював індивідуальне й національне буття. У їхньому змаганні вона визнає себе покороною, оскільки Лоренцо вражає її своїм благородством і внутрішньою силою, яке виявилось під впливом Ізабелли: “Ось ти прийшла в гармонії могутній – / Всі чини сповнилися змістом сили...” [4, с. 198]. Ізабелла реагує на відважність Лоренцо («І моє серце

теж пливе за нею» [4, с. 200]), коли він збирає бажаючих у похід заради утвердження слави Венеції.

Про рівновеликість образів Лоренцо й Ізабелли та їхню первинну протилежність свідчить факт їхнього взаємного впливу. Лоренцо, який під час поєдинку перетворився на воїна, що усвідомив своє призначення і відмовився від егоїстичних домагань, спричинив до виявлення інтимних почуттів Ізабелли. Герої стали чинниками розкриття важливих, але нереалізованих аспектів особистостей один одного, продемонстрували один одному шлях до власної цілісності. Автор показує людську свідомість як багатовимірне явище, оскільки особистісні зміни мають зворотний характер: Ізабелла так впливає на Лоренцо, що його нова позиція призводить до перевероту у її свідомості. Поєдинок призводить до їхнього внутрішнього врівноваження, через взаємодію вони розкривають у собі свої істинні прагнення, мотиви, потреби.

Протест необхідний для того, щоби змінити домінуючу тенденцію, якій підпорядковуються інші. Бунт Ізабелли змушує Лоренцо, для якого моральний розклад став звичним, згадати про власну силу.

Протест проти безглуздя й поверховості, які стали головними ознаками існування у Венеції, організовує художню структуру твору «Поєдинок». Гаспаро згадує про могутність, яка змінилася деградацією: «Чи ж ми не мали проти себе всіх держав? / Чи ж не звитяжили Атени, Кіпр і турків? / Тепер самі себе руйнуємо...» [4, с. 189]. Він говорить про вищі прагнення, які забезпечують розвиток; їхня відсутність перетворює життя на примітивне блазнювання: « – Будь проклятий час / Що злото пристрасти змінив на гній розпусти! / Венеціє, Венеціє, те слово нині / В мені вже не звучить, як пісня перемоги. / Я бачу маски арлекінів, паяців» [4, с. 190]. Ізабелла ж переконана в можливості відродження: «Венеція велика не вмирає, тату – / Вона дрімає лиш, непереможне місто» [4, с. 190]. Та відчуває в собі силу протистояти культивованій порожнечі та беззмістовності: « – Ні, тату, серце в мене повне слави й віри, / Що Бог благословить мою сувору путь. / Я йду шляхами предків, тату!» [4, с. 191]. У фіналі твору Ізабелла абсолютизує внутрішню силу, вважаючи її основоположним чинником загальнолюдського розвитку: «Одвазі мужеській що рівного є в світі? / Вона накреслила хід світові усьому, / І моє серце теж пливе за нею» [4, с. 200].

Важливим аспектом протесту є розуміння нав'язливої ефемерності стану занепаду, причинами якого є недостатнє усвідомлення внутрішньої сили або її відсутність: «Будь сильна, доню! Вір, мине безславний час, / Як вал примар у супокою ночі. – / Прийдуть іще тверезі, творчі роки, / Де честь, одвага, мужність запанують» [4, с. 191]. Внутрішня сила протиставляється пануючому конформізму і знеособленню, вираженому в образах масок паяців, арлекінів.

Поняття поєдинку у драматичній поемі визначає суперечності, які у процесі виявлення, самим фактом їх розкриття, призводять до форму-

вання нового рівня розуміння особистісних позицій і загального плину. У художньому відображенні Юрій Липа підкреслює парадоксальність: поєдинок завершується припиненням протиборства. У творі показуються дії та контекст, залежно від якого ці дії набувають певного змісту: легковажне прагнення Лоренцо здобути Ізабеллу, аби підтвердити свою надзвичайність, завершується пораненням його товариша, радикальною зміною цінностей самого Лоренцо та зародження кохання в Ізабелли. Розгортається ланцюжок подій, у якому кожна дія спричинює певні реакції, що розкривають сильні і слабкі сторони дійових осіб. Оскільки емоційна зарядженість героїв дуже сильна (Лоренцо хоче потішити власне самолюбство, Бартоломео страждає від нерозділеного піднесеного кохання до Ізабелли, Ізабелла обурена ництю сучасної доби), то їхні дії й реакції мають серйозні наслідки для їхнього самоусвідомлення. Загостреність позицій Лоренцо й Ізабелли у процесі їхньої взаємодії втрачає одновимірність: егоїзм Лоренцо врівноважується моральністю Ізабелли, а її внутрішню твердість збалансовують благородні поривання Лоренцо, що стали результатом його духовного оновлення. Певна внутрішня гармонія, якої досягають герої, розкриває нові перспективи для кожного з них: Ізабелла зміщує увагу із негараздів Венеції на власні почуття і виявляє нові можливості для емоційної самореалізації; Лоренцо раптом наповнює піднесеним соціальним смыслом своє беззмістовне до того життя.

Твір «Бенкет» також репрезентує жанр драматичної поеми. Знову назва концентрує важливі характеристики процесу внутрішніх перетворень з містичними нашаруваннями. Бенкет у творі відзначає перехід від одного стану до іншого, що сприяє своєрідний пошук істини. Основним простором розгортання подій, точніше відчуттів, що до них прирівнюються, є свідомість мага, який розширив рамки сприйняття і пізнання, але не здобув балансу. Внутрішні дисонанси, поєднуючись із зовнішніми проєкціями, які вони викликають, підсилюються, герметизуючи свідомість мага у стані дисгармонійності. Видіння, які він викликає і заручником яких стає, відображають стани його свідомості. Він з ними взаємодіє як із самостійними субстанціями, проте вони є витвором його свідомості. Парадоксальним чином ресурси його свідомості спрямовуються на підтримання примарних, неіснуючих видінь. Він витрачає енергію на нежиттєздатні форми. Зрештою образи зникають, а від мага залишається порожня оболонка. Пошук істини, що мав негативне спрямування, оскільки віддзеркалював екзистенційне невдоволення мага, завершився зануренням в ілюзії, які поглинули його свідомість. Сам бенкет показаний у вигляді моторошного фантазмагоричного дійства, що символізує торжество змертвіння, яке у творі обігрується по-різному. Як пояснює маг, на свято він запрошує мертвих, тому що живі втратили свою життєподібність; юнак з дівчиною приходять до мага, щоби пошанувати когось померлого.

Юрій Липа показує осягнення сутності існування через протистояння життя і смерті. Свідомість мага стала межею між пізнаним і непізнаним: “Я – пан найвищої з найвищих таємниць” [4, с. 177]. Автор підкреслює надзвичайний контраст між прозріннями мага, які засвідчили життєстверджуюче начало у людині, і реальністю зі страхів, у якій опинився маг. Проте він відчуває власну силу, і хоче продемонструвати її всім, але нікого немає. Він перераховує свої досягнення: “Здобув я нині сон життя свого – / Все – скорено, що я схотів скорити” [4, с. 178]. Але його життя ніби втратило сенс. Він ніби досягнув безсмертя, але воно безрадісне. Маг відзначає свій тріумф, а до нього приходять молоді люди посумувати за умерлим. Автор підкреслює суперечності через паралельні зображення: маг собі уявляє одне, а зворотній зв’язок із реальністю вказує на протилежне.

Йому здається, що вольовими зусиллями він переборює тривоги і страхи, але вони нікуди не зникають. Він використовує ідею безсмертя, щоби придушити сумніви у можливості подолати ілюзорні аспекти існування. Маг прагне захистити свідомість від розпаду після проходження граней реальності. Є вказівка на сам процес формування свідомості, що співвідноситься із моментом глобального творення: “Крізь тисячі віків лунає поклик: / – Ми засипаємо, – прийди Безсонний, / збери всі поривання і розгони / Збери весь запал війн із безформним. / І словом твердим будь: є тільки Жизнь” [4, с. 180]. Безсонним маг називає того, хто зберіг власну свідомість від самозабуття під впливом безформної енергії, з якої свідомість відокремилася. Ознакою свідомості виступає слово, що є способом вираження інтенції. Життя у нього асоціюється зі свідомістю, а сон, хаос, смерть – із втратою здатності до усвідомленого сприйняття.

Маг намагається протистояти всесвітньому самозабуттю, але його намагання виявляються нікому не потрібними. Всі перебувають у стані змертвіння. У мага особливе призначення: “Бо Ти в мені себе явити хочеш, / Пожари щастя в людстві запалити” [4, с. 182]. Але це призначення не має реалізації у світі, охопленому безпам’ятством. Маг поринає у розпач, коли на його заклик також не відгукуються мертві. Він хоче поруїнувати обмежуючі рамки реальності, усвідомлює свою відокремленість. До зневіреного мага приходять мертві, й сутність образів розкривається зовсім із несподіваної сторони. Мертві демонструють йому марність всього, розвінчують його найдорожчі ідеї як беззмістовні й показують обернену відразливу сторону його величного задуму.

Маг не хоче визнавати факт власної заплутаності в ілюзіях, він заявляє: “Борюся вічно” [4, с. 186]. Його боротьба з власними ілюзіями виявляється абсурдною, оскільки він бореться із самим собою, з власними глибинними відчуттями, які свідчать про нереальність його уявлень. В образах мертвих маг бачить окремі аспекти своєї особистості. Хор мертвих вказує йому на покарання за порушення певних законів

рностей: «Хто зневажає / Закони Ритму, / Того жорстоко / Карає Ритм» [4, с. 187].

Ілюзії не розвіюються і в реальності: до нього приходять люди, які увірували у його безсмертя, але після пробудження маг їх не впізнає. Натовп возвеличує мага, який у пошуках безсмертя, навіть його здобувши, потерпав від страшних видінь. Намагаючись подолати межу між життям і смертю, він не позбувся внутрішніх суперечностей. Але саме у ньому прочани бачать володаря, який, як вони думають, приніс воскресіння і їм.

Коли маг втрачає зв'язок із реальністю (на привітання прочан він відповідає: «Хто ви? Я не звідси. Я не звідси» [4, с. 188]), він одержує те, чого безуспішно прагнув (поклоніння натовпу, який дізнався про його безсмертя), але пошанування виявляється йому не потрібним, – у фіналі твору він розриває «ланцюг володаря» [4, с. 188] на шії.

Автор показує свідомість, яка застрягла у породжених нею ж ілюзіях; показує по суті відсутність виходу, оскільки відмова від ілюзій оголить обтяжливі емоції та сумніви. Маг спочатку формує ілюзії, які дають йому відчуття величі, щоби подолати відчуття тривоги, страху. Чим більше він придушує свої відчуття, тим глибше поринає в ефемерні фантазії. Те, що маг вважав подоланням забуття, виявилось видіннями його сну: «Маг сидить на своєму престолі. Із жахом чує Учень тільки дике гарчання сну» [4, с. 188]. Відбулися зміни (в обстановці і навіть у зовнішньому вигляді мага, прийшов натовп), на тлі яких відчуженість мага виглядала достатньо моторошно. Завершення фантазмагоричного бенкету засвідчило неоднозначність його перетворення.

У творах «Поєдинок» та «Бенкет» Юрій Липа художньо осмислює проблему особистісних метаморфоз, що істотно впливають на самоусвідомлення дійових осіб. Внутрішні зрушення автор показує у різних художніх аспектах, зображаючи етапи розвитку усвідомленості («Поєдинок») чи показуючи невизначеність змін («Бенкет»).

Література

1. Баган О. «Геть слов'янські мрії сонні» (Поезія Юрія Липи) / О. Баган, З. Гузар, Б. Червак // Лицарі духу. Українські письменники-націоналісти – «вісниківці». – 2-е вид., доп. – Дрогобич: Відродження, 1996. – С. 227-232.
2. Жифарська І. Національно-визвольна ідея в ліро-драматичних поемах Юрія Липи / І. Жифарська // Четверті Липівські читання. Пам'яті Івана та Юрія Лип. Зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції 18-19 квітня 2008 р. – К.: Україн. видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2009. – С. 131-139.
3. Зубрицька М. Текстуальність та контекстуальність мисленнєвого світу Юрія Липи / М. Зубрицька // Юрій Липа: голос доби і приклад чину. Зб. наук. пр. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 90-97.

4. Липа Ю. Поезія / Ю. Липа. – Торонто, 1967. – 292 с.
5. Маланюк Є. Книга спостережень: статті про літературу / Є. Маланюк. – К.: Дніпро, 1997. – 430 с.
6. Мейзерська Т. Езотерична проблематика поетичної збірки Ю. Липи «Вірую» / Т. Мейзерська // Четверті Липівські читання. Пам'яті Івана та Юрія Лип. Зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конф. 18-19 квітня 2008 р. – К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2009. – С. 99-107.
7. Салига Т. ...Завжди напружено, бо завжди проти течій... (Євген Маланюк та Юрій Липа) / Т. Салига // Юрій Липа: голос доби і приклад чину. Зб. наук. пр. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – С. 9-19.
8. Хороб С. Українська драматургія 20-30-х років у Західній Україні та діаспорі / С. Хороб. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2008. – 192 с.
9. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ – початку ХХ століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм): монографія / С. Хороб. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 413 с.
10. Хороб С. Творчість Юрія Липи у дослідженнях Григора Лужницького / С. Хороб // Юрій Липа. Зб. статей і матеріалів, приурочених 100-літньому ювілею з дня народження Юрія Липи. – Івано-Франківськ: Факел, 2000. – С. 43-46.
11. Янчук О. Пороги вічності Юрія Липи / О. Янчук // Липа Ю.І. Вірую: вибрані вірші; перевидання за збіркою 1938 р. / Післяслово О. Янчука. – Львів: Каменяр, 2000. – С. 93-100.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 26.01.2018 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Хоробом С. І.*

THE PROBLEM OF PERSONAL TRANSFORMATION IN DRAMATIC POEMS BY YURIY LYPA «THE BATTLE», «THE FEAST»

V. P. Atamanchuk

*Taras Shevchenko National University of Kyiv;
01033, Kyiv, Volodymyrska, 60; e-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com*

The article outlines the concept of personal transformation and explores the features of his artistic embodiment in the dramatic works by Yuriy Lypa; genre peculiarities of literary works are determined; the mutual conditionality of content and form components is studied; the forms of artistic conditionality used by the author are analyzed. Attention is paid to the definition of ontological elements of artistic and aesthetic constructions in the works «The Battle», «The Feast».

The forms of artistic representation the notion of internal transformations due to essential changes are explored; ideas that constitute the content and form of Yuriy Lypa literary works are defined. The key concepts that shape artistic integrity are outlined: the notion of worldview shifts in understanding the important aspects of being («The Battle»), the concept of illusory («The Feast»).

Key words: *Yuriy Lypa, dramatic poem, artistic conventionality, spiritual transformation, hero, genre, conflict, symbol, image.*